

instrument, har samma höjd som slipyntans bredd, den senare har ristats med ett trubbigare, höjden är bara ca 5 mm.

Det är ingen tvekan om att ristningarna är avsiktligt tillkomna, men inskrifterna ger ingen mening. Söderberg har ingen kommentar att ge, han har inte ifrågasatt deras äkthet, men O. v. Friesen, som undersökte föremålet 1934, anmärker i sin redogörelse för granskningen: »Måne moderna ristningar?» Hans fråga är befogad. Redan runtecknens former inger betänkligheter. Dessutom är patinan inte densamma i runtecknen som i andra, ofrivilliga skårar, ristningen verkar betydligt färskare. Sannolikt är ristningen därför klotter av sentida ursprung, även om åldern är oviss.

186 och 187. Stenhuse, Sanda sn. 187 nu vid Botvide

Pl. 40

Litteratur: F211, W(39), 114 (G 187). P. A. Säve, *Gotländska samlingar V* (hs R623:5 i UUB), s. 795, Gutaord XIII (hs R625:12 i UUB), s. 45; H. Pipping, *Runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna* (1901), s. 44, 64f.; H. Hansson, *Anteckning 12.7.1910* (Inventeringsanteckningsbok V, ATA); O. v. Friesen, *Anteckningar 1923* (i UUB), s. 103 (G 187).

Äldre avbildningar: P. A. Säve, teckningar i a.aa.; Pipping, avgjutning av G 186 (SHM inv.nr 22.018); J. W. Hamner o. O. v. Friesen foto 1923 (G 187; ATA); I. Anderson o. E. Wessén foto 1961 (G 187; ATA); G. Svahnström, 2 foton 1975 (G 187; ATA).

Två stenar med runinskrifter, tidigast observerade som dörrposter i ett hus vid Stenhuse. Nu ligger den ena, G 187, som trappsten vid köksingången till Botvide 1:24 (»Kristianssons gård», nu ödegård) 250 m VNV om Sanda kyrka. Den andra är borta.

I P. A. Säves *Gotländska samlingar V*, s. 795, finner man de första notiserna (från 1870-talet) om stenarna och deras inskrifter: »1. *Run-ord*, 5½ tum långt (å östra dörrpost-stenen, som är 2 aln. 10 tum hög); vid Stenhuse i Sanda (O. L:s part), d. 14 Maj 1878 (=FRIPUINIR. G. Stephens;) – 2. *Run-ord*, 7½ tum långt (å vestra dörrpost-stenen, som är 1 aln 9 tum bred o. 12 tum tjock) samt 1 aln bred i öfre änden (=RUPORSI. G. Stephens uti svar till S... d. 20.5.78).» Måtten på nr 2 är felaktigt renskrivna av Säve, borde vara: 2 aln. 9 tum hög, 12 tum tjock, 1 aln bred. Säve har också förväxlat ord och dörrposter i numrering och väderstreck, så att det nu är omöjligt att bestämma posternas inbördes läge. Till beskrivningen svarar också ett par skissartade teckningar av båda inskrifterna i Gutaord XIII (fig. 45). G. Stephens' skriftliga uttalande 1878 har jag inte funnit.

År 1900 är stenarna åter aktuella. I sitt arbete *Runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna* (1901), s. 65, skriver H. Pipping: »Stenhuse-stenarna hafva stått som dörrpost-stenar vid ingången till ett hus från 1600-talet, hörande till Stenhuse gård i Sanda socken. Huset refs sommaren 1900. Kort efteråt begaf jag mig i sällskap med kand. [O. V.] Wennersten för att leta efter stenarna. Den ena anträffades liggande på en bakgård (hos Wetterlunds, Stenhuse gårds mark). Den andra låg som trappsten vid Botvide gård (Kristianssons) invid Sanda station.» På de båda stenarnas runinskrifter praktiserade Pipping en »ny metod för kopiering af runinskrifter» genom en gjuteritekniker på tidningen *Gotlands Allehanda*. Avgjutningen i stilmetall av den nu förlorade G 186 lyckades och skänktes till Statens Historiska Museum (inv.nr 22.018), den av Botvidestenen misslyckades däremot. 1910 (12.7) kunde fortfarande båda stenarna lokaliseras, enligt Hans Hanssons fältprotokoll från fornminnesinventering i Sanda socken: »N:o 20a. Runsten (en av Stenhusestenarna – den som av Pipping uppgives finnas hos Wetterlund) vid K. Jakobsson Stenhuse, såsom stödsten under kökstrappan (av trä) runskriften en rad ligger uppåt vid trappans S kant o. skyddas av nedersta trätrappsteget. Omöjligt komma åt att läsa. b. Den andra ligger vid Botvide kökstrappa.» Den 21 juli 1923 granskades G 187 av O. v. Friesen »på en trappsten till köket i Kristianssons gård i Botvida, för ca 20 år sen hemtad från Stenhuset, ett gammalt nu rivet stenhus s. om kkan v. om landsvägen, vid gården med samma namn. Stenen har setat i en dörrpost i stenhuset [upp-

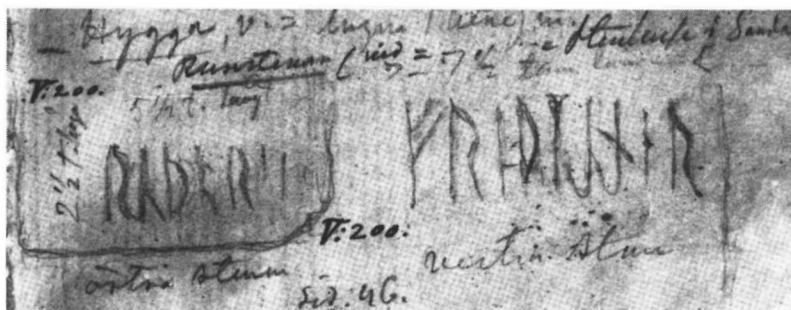

Fig. 45. G 186, 187. Stenhuse, Sanda sn.
Efter uppteckningar av P. A. Säve.

teckning]». G 186 omnämnes inte. Men under nr 211 (Botvide) i sitt register noterar v. Friesen om den senare: »den andra försvunnen». 1944 granskades G 187 av E. Wessén.

Den tidigaste kända platsen för stenarna är alltså det nämnda gamla stenhuset, som revs omkring 1900. Grunden kan fortfarande svagt anas under gräsmattan å Stenhuse 1:14 (äg. Mattias Hoffman) N om den nuvarande huvudbyggnaden. Måtten är ca 10×13 m med gavlarna åt Ö och V. Huset noterades av Linné 1741 (Öländska och Gothländska Resa, tr. 1745, s. 290 f.): »Rudera, efter gammalt fyrkantigt Hus eller Torn stod qwar med sina Murar, ej långt ifrån Kyrkan, hwilkets nedre Wåning bestod af 2 Hwalf, men öfra af et Hwalf med en skön Pelare midt uti; alla Gluggarna i nedersta Wåningen woro smala; öfwerst på Hwalfwet växte Epilobium floribus difformibus, pistillo declinato. Inwånarne trodde, at desse Stenhus warit anlagde den tiden Siöröfweri öfwades i Östersiön, at Inbyggarne kunde i hastighet bärja sig och sin egendom.» Ehuru senare ombyggt, 1840 enligt uppgift från G. Svahnström, vilade huset av allt att döma på medeltida grund. Boningshuset å Botvide 1:24 ligger ca 700 m NV om »stenhuset». »Wetterlunds», nuvarande Stenhuse 1:23, ett sommarställe Bellmansro kallat, dit den försvunna stenen (G 186) först fördes och där den granskades av Hugo Pipping, ligger 75 m NNO om »stenhuset» och 450 m SO om kyrkan, Ö om landsvägen. »Jakobssons», nu »Holmbergs» (Stenhuse 1:64), där den senare skulle ha hamnat, nu likaledes ett sommarställe, ligger Ö om landsvägen till Hejde, 100 m rakt Ö om »stenhuset» och lika långt SO om Bellmansro. I samband med Runverkets granskning av G 187 vid Botvide söktes den försvunna stenen förgäves både vid Bellmansro och vid f. d. »Jakobssons». Arkitekten Jan Utas vid Gotlands Fornsal har verksamt deltagit i efterforskningarna. Utgångspunkten för behandlingen av G 187 är alltså originalet men beträffande G 186 Pippings avgjutning.

Den bevarade G 187 är av gråvit kalksten, formad som en trappsten med mycket låg avsats. Längd 1,45 m, bredd 0,66 m, tjocklek 33–37 cm. Inskriften, ristad med smala linjer, står på den översta avsatsen, till höger längs med kortsidans kant och 3 cm innanför denna, med runornas bas riktad mot kanten. Inskriften, som är mycket nött och endast svagt urskiljbar, är 12 cm lång, runornas höjd är 6,5 cm. Den andra, förlorade stenen, G 186, har haft ungefär samma mått, inskriften är 19 cm lång, runornas höjd 6 cm. Av avgjutningen att döma har också denna inskrift varit ristad med fina, vid granskningstillfället grunda och på sina ställen skadade linjer. Inskriftens placering på stenen är mera svårbedömd, slutrunan tycks ha befunnit sig nära ena långkanten, av Säves teckning att döma.

Inskrifter:

G 186: **fripmun - r**

5

»Fridmund»

G 187: ... **rupur** - ...

5

»... broder(?) ...»

Till läsningen: G 186: 1 **f** är grund men tydlig, 2 **r** med slappt tecknad bistav också. R. 3 är en huvudstav utan spår av bistav, utrymmet framför 4 **p** tillåter knappast en sådan, alltså **i**. 4 **p** har samma form med lång bistav som 3 **p** i G 187. R. 5 är en tydlig huvudstav med en liten trekantig fördjupning upptill, som kan vara avsiktligt tillkommen, troligen **m** av kortkvisttyp. 6 **u** samt 7 **n** (med dubbelsidig bistav) förefaller säkra. Översta delen av huvudstaven i r. 8 är i det närmaste förlorad; det kan inte uteslutas att runan har varit **t** med en strax nedanför toppen belägen, snedställd bistav riktad nedifrån – uppåt, ensidig eller dubbelsidig anser jag mig inte kunna avgöra. 9 **r** är tydlig. Vad som på fotot utan imålning (Pl. 40: 2) avtecknar sig som en **a**-bistav, ser på avgjutningen inte ut att ha varit hugget, det framgår tydligare av den uppmålade bilden (Pl. 40: 3). Inga spår av runor kan på avgjutningen skönjas före och efter de redovisade; Säve har heller inte antytt några. – G 187: Runorna är numera mycket grunda. Före 1 **r** finns nu inga säkra spår av runtecken, ytan är hårt vittrad och trampsliten, dock finns möjligen ytterst svaga rester av en huvudstav på sådant avstånd från 1 **u**, att runan kan ha haft bistav till höger (**b**?). 1 **r** är säker, har öppen bistav. R. 2 är **u** med osedvanligt lågt ansatt bistav; någon övre bistav i en eventuell **o**-runa kan inte spåras. 3 **p** har lång bistav. Av 4 **u** återstår större delen av huvudstaven, bistavens ansettning jämte basen av denna; de spår av en övre **o**-bistav som Säve antytt är råa och alltså skador. R. 5 är **r** med mycket slappt formad bistav, ej **u** (jfr 2 **u** samt i G 186 6 **u**). Efter 5 **r** är ytan bortslagen i stenens nuvarande kant; toppen av en huvudstav är dock bevarad; Säve har antytt ytterligare ett kort stycke av en lodrät stav; någon sådan kan dock inte nu spåras, måste betraktas som osäker.

Till sin uppteckning, fig. 45, fogar P. A. Säve ingen translittererad text eller tolkning, i beskrivningen (R 623: 5) hänvisar han till Stephens' läsning: **fripuinir** respektive **ruporsi**. Pipping har heller ingen läsning, v. Friesen läser G 187 **rupiu**. Wesséns uppteckning (W 114) är egentligen för vag för att kunna analyseras, men I. Andersons foto med Wesséns imålning har **ropir**.

Stenen vid Botvide gör i förstone på flera sätt ett egendomligt intryck. Den har en för en dörrpost rimlig form, har alltså inte fått avsatsen för sin nuvarande uppgift; det torde tvärtom ha varit formen som inspirerat till den senaste användningen som trappsten. Beroende på hur de båda dörrposterna sinsemellan har varit placerade, har runorna på G 187 stått rättvända vid basen av posten eller upp- och nedvända överst på densamma. Så kan runorna knappast ha anbragts avsiktligt. Det torde därför vara ganska säkert, att de tillkommit före stenarnas nyttjande som dörrposter. Både stenytan och huggningen har också gammal patina. Antagandet styrkes av runornas form, som genomgående är av vikingatida kortkvisttyp (s. k. svensk-norska runor), flertalet av ålderdomligt slag, hänförande sig till tiden före sekelskiftet 1000 (se I. Sanness Johnsen, *Stuttruner*, 1968, s. 98 f.).

Ett ursprungligt samband mellan de båda stenarna i dörren förefaller också troligt, eventuellt är de delar av samma sten, en väldigt sådan, även om förhållandena numera är svårbedömda, inskrifterna är förmodligen bara rester av den ursprungliga texten. Jag har tyvärr inte kommit till någon klar uppfattning vare sig om stenens ursprungliga utseende eller om textens innehåll, förmodligen har den varit en minnesinskrift.

Inskriften G 186 är synbarligen mansnamnet *Friðmundr*, visserligen inte belagt i någon runinskrift tidigare, men sparsamt känt från medeltida svenska källor i östliga trakter på fastlandet samt i något enstaka belägg från Island. G 187 kan åtminstone formellt vara oblik form (rimligen ack.) av släktskapsordet *broðir* med förlorat *b* och eventuellt följt av ett *sinn* (se Säve och Stephens ovan). Men andra alternativ kan givetvis också tänkas.

Mästerby kyrka

Det nuvarande koret och långhuset är från tiden omkring 1200, tornet från mitten av århundradet.

En runristning i puts finns på korets nordvägg (G 190: a) och en (G 190: c) på långhusets södra vägg. Också bildristningar, skepp och människofigurer, förekommer på korväggen ifråga. På insidan av ekdörren i nordportalen är G 191 inskuren. Alla tre inskrifterna upptäcktes vid kyrkorestaureringen 1922. Nordportalen har före tornets uppförande haft sin plats i södra långhusmuren (ungefär där det västra fönstret nu sitter) men flyttats när tornportalen tillkom och blev den nya huvudportalen. Nordportalen blev kvinnornas ingång, och detta förklarar runtextens avfattning.

Linné passerade den 15 juli 1741 Mästerby kyrka »på hwilkens Kyrkogård lästes en Runsten; här låg wäl ock en annor, men aldeles oläslig.» Stenarna som avsågs bör ha varit G 188 och den oläsliga kanske G 189. Det fragment som återstår av G 188 anmälades 1922 återfunnet »under kyrkgolvet». Det låg vid O. v. Friesens besök 1923 »i norra skeppsportalen»; nu förvaras det i sakristian.

188. Mästerby kyrka

Pl. 46

Litteratur: L 1572, 1744, S 97, 98, F 180, W 36. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 406, *Öländska och Gothländska resa 1741* (1745), s. 291; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* I (dep. i Kungl. Bibl.), s. 641 (Linnés läsning), 733; N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland 1826* (ATA), s. 36; J. H. Wallman och S. V. Moberg, *Anteckningar under en resa sommaren 1833* (hs i Nord. mus.), s. 25 f.; P. A. Säve, *Reseberättelse 1864* (ATA), s. 303, *Gotland 1864* (hs S 40 n i UUB), s. 174; J. Roosval, *Kyrkoinventarium 1919, tillägg*, (ATA); C. W. Pettersson t. Riksantikvarien 1.10.1922 (ATA); O. v. Friesen, *Anteckningar 1923* (UUB), s. 139; *Sveriges kyrkor, Gotland* bd 3 (1942), s. 187.

Äldre avbildningar: Wallman, teckning i a. a.; C. W. Pettersson foto 1922 (ATA); J. W. Hamner o. O. v. Friesen, 2 foton (ATA).

Runsten, varav nu endast ett fragment är bevarat. Det förvaras i sakristian.

Den 15 juli 1741 passerade Linné Mästerby kyrka. Reseberättelsen innehåller följande: »På Mästerby Kyrkiogård lästes en Runsten således: **parnrituaraisas . . . haito × mirki mirlakt eftir : mankop -n · kiarnuar × hannarla × a × kuptroa × rumshaff × rapetmipretumiug × tytrlak × ta · ta × uam · la ·**